

СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ПОДІЛЛЯ

Поділля належить до регіонів України з дуже потужними суспільно-історичними туристичними ресурсами. Численні унікальні пам'ятки архітектури, археології, біосоціальні та подієво-інформаційні ресурси формують туристичний імідж даного регіону, що є позитивним чинником розвитку туристичного господарства в нашій державі.

Важливе значення для туристського розвитку Поділля мають історико-археологічні дослідження регіону ряду вчених. Зокрема, краєзнавця В. Гульдмана, польського історика Юзефе Роме (Антоні), історика та краєзнавця Є. Сіцінського, дослідника Ю. Нельговського. Значну роботу по дослідженню замків і фортець регіону проводять такі сучасні дослідники, як Лесик О.В. та Мацюк О.Я.

Поділля є одним з перспективних регіонів розвитку туризму в Україні. Проблемою досліджуваного регіону є недостатня кількість інформації про суспільно-історичні ресурси з точки зору наукового обґрунтування їх як об'єктів туризму.

Завданням статті є розкрити зміст суспільно-історичних туристичних ресурсів, а також проаналізувати і оцінити історико-культурні, подієво-інформаційні і біосоціальні туристичні ресурси досліджуваної території для створення передумов формування механізму функціонування туризму на Поділлі.

Суспільно-історичні рекреаційно-туристські ресурси – матеріальні об'єкти, що несуть семантичну та естетичну інформацію і можуть використовуватися в екскурсійно-туристичній діяльності для задоволення специфічних соціально-рекреаційних потреб особистості [6]. До суспільно-історичних туристських ресурсів відносяться: історико-культурні, подієво-інформаційні, біосоціальні ресурси.

Історико-культурні туристські ресурси – це сукупність пам'яток історії і культури, що створені в процесі історичного розвитку даної території, які мають суспільно-виховне значення і, які можуть бути використані як засоби задоволення туристських потреб певної кількості людей на протязі певного часу. До них належать: історичні та історико-культурні пам'ятки, пам'ятки архітектури, археології, високоестетичні сучасні архітектурні ансамблі.

Пам'ятки архітектури відносяться до найбільш атрактивних в туристсько-рекреаційному відношенні. Архітектурні споруди, як об'єкти споглядання переходять у ранг рекреаційно-туристських ресурсів в разі їх унікальності й культурної значимості.

На Поділлі збереглися пам'ятки історії та культури, створені українським, польським, німецьким, австрійським та іншими народами. Деякі з них не мають аналогів у світовій практиці.

Високою туристичною атракційністю володіють *замки* і їх руїни, якими багате Поділля. Зокрема, у Бучачі, Кременці, Язлівці, Збаражі, Чорткові (Тернопільської області), Меджибожі, Старокостянтинові, Ізяславі, Зінькові, Сутківцях (Хмельницької області), Барі, Хмільнику (Вінницької області).

Велике наукове та пізнавальне значення для розвитку туризму мають *фортеці*, які розміщені в Барі (руїни, 1648 р.) Вінницької області; в селах Кривче (збереглися вежі та мури фортеці XVII ст.) та Окопи (руїни, 1692 р.) Тернопільської області; Полонному (земляна фортеця з бастіонами XVII ст.), Ямполі (руїни, XVI ст.), Зінькові (руїни, XII – XIV ст.), Старокостянтинові, Хмельницької області.

Значну туристську цінність містять *палаці* у Вінниці, Антополі, Верхівці, Серебринцях, Немирові, Тульчині, Хмільнику Вінницької області; Микулинцях, Вишнівці, Заліщиках Тернопільської області; Меджибожі, Маліївці, Старокостянтинові, Новоселиці та Самчиках Хмельницької області.

Цікавими зразками архітектури є *монастирські ансамблі*. Найбільш привабливими у туристському відношенні є монастирі у Почаєві, Кременці, Тернополі, Збаражі, Теревовлі

(Тернопільської області), Кам'янці-Подільському, Ізяславі (Хмельницької області), Вінниці, Шаргороді, Барі (Вінницької області), а також монастир-фортеця у Летичеві та скельні монастирі у Бакоті (у скалах збереглися руїни келій та поховання монахів) і Лядові (печери висічені племенами уличів і тиверців приблизно VII ст. н.е., як культові язичницькі храми).

Давньослов'янський *печерний храм* (VI-VII ст.) у с. Буша виявлений в 1883 році археологом і етнографом В. Антоновичем. Цей храм розташований в щілині скали над р. Бушка, в його інтер'єрі збереглися унікальні рельєфні композиції та надписи. На Тернопіллі в с. Міжгір'я Борщівського району зберігся один з скельно-печерних язичницьких храмів. Про його древність свідчить ритуальний знак вибитий на жертвовному камені біля входу. В с. Більче Золоте (Тернопільської області) знайдено поганський жертвник – один з небагатьох, що зберігся на Україні.

Чималий інтерес для науково-пізнавального туризму становлять печери, які у давні часи були житлом первісних людей. Сім таких печер знаходяться у прямовисній скелі в с. Нагоряни Вінницької області. У печерах Поділля виявлено також чимало унікальних пам'яток кам'яної доби, зокрема у Вертебі, Монастирку та ін.

Особливим виявом культурної спадщини Поділля і, можливо, найціннішим внеском у світову мистецьку скарбницю є *дерев'яні церкви*, багато з яких є шедеврами світового значення, джерелом естетичної насолоди і найбільш привабливими об'єктами туризму. До наших днів збереглися дерев'яні храми, споруджені протягом XIV-XX ст. Зокрема, Михайлівська церква в смт. Вороновиця, Успенська церква в с. Верхівка, церква Різдва в с. Печера, церква Святої Параскеви в м. Могилів-Подільський Вінницької області; Миколаївська церква в с. Колодне, Покровська церква в м. Почаїв, Вознесенська та Успенська церкви в м. Чортків Тернопільської області; Михайлівська церква в с. Зінкові та Воскресенська церква в с. Старий Кривин Хмельницької області, яка побудована в стилі українського барокко і за своєю формою схожа на корабель. Значну науково-пізнавальну цінність мають церкви-фортеці в Сутківцях та Шарівці Хмельницької області, а також церква – мавзолей графа Ігнат'єва, каплиця-мавзолей Маньковських та костел-мавзолей графів Потоцьких на Вінничині.

Цікавими у туристичному відношенні є храми, собори, костели, оборонні мури та порохові вежі різних віків і стилів.

На території Поділля є єврейські святині. Багато поселень в регіоні відомі тим, що в них народилися чи діяли цадики ("праведники", "провидці") або знаходяться їх могили, яким поклоняються євреї-хасиди. Це Шепетівка, Меджибіж, Полонне, Ганопіль, Славута (Хмельницька область), Брацлав, Шаргород (Вінницька область), Окопи (Тернопільська область). Тут збереглися синагоги: Шаргород (1589р, під час турецької окупації синагога замінила туркам мечеть), Підгайці (XVI ст.) та Сатанів (поч. XV ст.). Є також турецький мінарет у Кам'янці-Подільському.

Розташування релігійно-туристських об'єктів в більшій чи меншій кількості, на всій території Поділля дає змогу розвивати тут релігійний туризм (поїздка особи за межі території релігійної громади, до якої входить дана особа, з метою здійснення тих чи інших дій, які засновані на вірі в надприродне і не входить в коло її безпосередніх культових обов'язків).

Особливістю Поділля є переплетення на її території двох течій християнства: греко-католицизму (с. Зарваниця) і православ'я (м. Почаїв). Особливо виділяється своєю красою архітектурний ансамбль XVII-XIX ст. – Свято-Успенська лавра. Зосередження різних стилів у її архітектурі надає лаврі великого значення. Сюди з'їжджаються тисячі екскурсантів, паломників, мандрівників з різних країн світу з метою поклонитися святим місцям.

В останні роки помітну роль відіграє меморіальний туризм – мандрівка з метою відвідання рідних або дорогих для людини і її сім'ї місць, могил родичів або співвітчизників. Головні мотиви мандрівок української діаспори, єврейських, чеських, угорських, німецьких

громадян – відвідування цвинтарів. Так, наприклад, у 1997 р. с. Калинівка Зборівського району Тернопільської області відвідав Президент Чехії В.Гавел, який прибув на цвинтар чеських вояків, похованих тут під час Першої світової війни.

Цікавими за своїм архітектурним змістом є єврейський, польський, Туницький, Монастирський цвинтарі (XV-XX ст.) в Кременці. Єврейський – один з найбільших і найстаріших у Європі.

Величезне значення для розвитку туризму мають міста, які славляться історико-архітектурними пам'ятниками. Збережені в таких містах пам'ятники минулого являють собою матеріальну і культурну цінність народу, служать джерелом знань, засобом естетичного виховання, а також привертання уваги туристів і збільшення фінансових надходжень.

Одними з таких міст є Кременець та Почаїв. 29 травня 2001 року Кабінет Міністрів України підписав Постанову, враховуючи виняткову цінність історичних та архітектурних пам'яток у містах Кременці та Почаєві Тернопільської області, з метою їх збереження і подальшого використання і оголосив їх Кременецько-Почаївським державним історико-архітектурним заповідником. Історичне ядро м. Кременець нараховує понад 60 найцінніших пам'яток історії та архітектури, за кожною з яких події найвіддаленіших століть, що дають чітку уяву про його історичний розвиток: давньоруське, середньовічне оборонне місто в валах, місто початку XIX і XX століть, сучасне.

В архітектурі Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника особливе місце займають ансамбль будівель колишнього єзуїтського колегіуму, пам'ятка архітектури XVII-XX ст., а також Богоявленський монастир (1760 р.), Миколаївський собор (1636 р.), замок (XII ст.) в Кременці; Успенський собор (1771-1783 рр.), Святотроїцька церква (1649 р.), Троїцький собор (1906-1912), Архієрейський дім (1825), дзвіниця (1861-1871) у Почаєві.

Важливим туристичним центром, який сформувався на основі суспільно-історичних ресурсів є Кам'янець-Подільський – місто з потужним туристичним потенціалом і розвиненою інфраструктурою. Кам'янець-Подільський – одне з найстародавніших міст України. Воно розташоване на півдні Подільської височини, на річці Смотрич, лівій притоці Дністра. Кам'янець-Подільський за кількістю історико-культурних пам'яток займає третє місце в державі після Києва та Львова. Найатракційними історико-культурними об'єктами тут є: ратуша XVII-XVIII ст., монастирі, костели XIV-XVII ст., які поєднують риси готики, ренесансу і барокко, міська брама XVI-XVII ст., замковий (“турецький”) міст, Триумфальна арка 1871 року, Миколаївська церква XIV ст. пізньороманського стилю, фортеця – пам'ятка військової архітектури епохи феодалізму, костел Бернардинців, який у період турецького панування (1672-1699 рр.) був перетворений на головну мусульманську мечеть з прибудовою до нього мінарету заввишки 36,5 метрів. Увінчує мінарет християнська Мадонна встановлена 1756 року на відзнаку вигнання турків. Таке унікальне поєднання культових атракцій різних релігій в одному архітектурному комплексі приваблює туристів.

Ці, та низка інших пам'яток історико-архітектурної спадщини (кількість пам'яток архітектури XV-XIX ст. в місті налічує близько 200 будівель і споруд), а також ландшафтні особливості (каньйон річки Смотрич) стали передумовою проголошення в травні 1977 року середньовічної частини міста державним історико-архітектурним заповідником. В травні 1994 року національною комісією України у справах ЮНЕСКО було рекомендовано включити Кам'янець-Подільський до реєстру світової культурної спадщини.

Історико-архітектурний заповідник на основі різноманітних пам'яток культури створений також в Старокостянтинові, Меджибожі та Самчиках.

На практиці архітектурні споруди з високим рівнем атрактивності доволі часто мають подвійне використання, що є досить вдалим прикладом збереження і популяризації історико-архітектурної спадщини. Так, наприклад, замки Меджибожа, монастир єзуїтів Вінниці та

Миколаївський монастир в Шаргороді використовуються під краєзнавчі музеї. Палац в містечку Вороновиці використовується під музей історії і авіації. Замок в Бучачі реставрується з пристосуванням під музей і картинну галерею. Пам'ятки архітектури використовуються також для органних залів (Вінниця), лекційних залів (Чортків), клубу морських мандрівників (Тернопіль). Значна частина пам'яток архітектури використовується різними навчальними закладами (музучилище в монастирі Шаргорода, педучилище в Кременці, сільськогосподарський технікум в палаці с. Верхівка) [2].

Часто архітектурні атракції використовуються за своїм прямим призначенням, особливо це стосується сакральних споруд. Практично в усіх діючих монастирях проведені реставраційні роботи, форми споруд добре зберігаються, пам'ятка архітектури доступна для огляду туристам.

На жаль більшість зруйнованих пам'яток архітектури не включена в туристичні маршрути і вони залишаються невідомими для туристів, незважаючи на те, що чимало об'єктів мають важливе значення в історії українського народу. Негативним також є те, що ті замки і монастирі, які мають задовільний стан не використовуються. Наприклад, замки в Зінькові, Сатанові, Вісічці, Сидорові, Микулинцях, Гусятині.

На основі аналізу історичної цінності пам'яток, особливостей розташування, технічного стану і т. д. вивчається економічна доцільність пристосування їх під санаторії, готелі, турбази, бази відпочинку, притулки.

Під історико-архітектурний заповідник використовуються пам'ятки архітектури в містах Кам'янці-Подільському, Кременці та Почаєві; під турбази, туристські готелі – монастирі в Ізяславі, Гусятині; під бази відпочинку, санаторії – замки в Збаражі, монастирі в Барі, Микулинцях; під турбази – замки в Поморянах, Летичеві, Панівцях, Троїцький монастир у Сатанівській Слобідці; під притулки – замки в Микулинцях, Ізяславі, Старокостянтинові, монастир францисканців у Кам'янці-Подільському.

Пам'ятники археології – це городища, кургани, залишки давніх поселень, укріплень, давні місця захоронення, наскальні зображення, старовинні предмети тощо. Археологічні ресурси відносно зрідка стають визначальним чинником формування рекреаційних систем, але знахідки археологів чи місця, де були зроблені унікальні археологічні відкриття, зібрані в одному місці, стають привабливими для сотень тисяч туристів. Археологічні ресурси є підґрунтям для розвитку наукового і пізнавального туризму.

На території Поділля є значна кількість археологічних пам'яток. Вони є надзвичайно цінними в туристському відношенні, деякі з них мають світове значення. Знайдено залишки поселень часів середнього палеоліту в с. Касперівці Заліщицького району і с. Більче-Золоте Борщівського району, залишки поселень неоліту у Заліщицькому та Гусятинському районах (Тернопільської області). З культурно-історичної спадщини цікавими є поселення черняхівської і трипільської культури, які були розвідані в с. Більче-Золоте Тернопільської області. Викопано також сліди стоянок первісних людей у селах Великий Глибочок, Петриків та Ступки поблизу Тернополя. В Личківцях Тернопільської області у 1848 році знайдено видатну пам'ятку давньоруського мистецтва IX-X ст. – Збруцького ідола.

В с. Бакота та с. Старий Кривин (Хмельницької області) до наших днів збереглися поселення періоду пізнього палеоліту і неоліту. Залишки поселень трипільської культури (IV тис. до н. е.) знайдено на півдні Кам'янець-Подільського району.

Древні поселення знайдені також в Барському, Бершадському, Тиврівському та Калинівському районах Вінницької області. Рештки скіфського городища VII ст. до н.е.– одного з найбільших на Україні, знайдено біля Немирова Вінницької області. Значну науково-пізнавальну цінність має поховання сарматського царя (I ст. до н. е.), яке було знайдене в с. Пороги Ямпільського району.

Така насиченість історико-культурними та археологічними пам'ятниками різних народів, епох та архітектурних стилів робить Поділля надзвичайно привабливим в

туристському відношенні не тільки для жителів України, а й туристів з інших країн.

До суспільно-історичних туристичних ресурсів відносяться також і біосоціальні (культурно-історичні та інші об'єкти, які пов'язані з певним життєвим циклом видатної особи (народження, перебування, діяльність, смерть, поховання). Вони опосередковано впливають на розвиток туризму. Стимулюють створення музеїв, є передумовою для розвитку наукового і пізнавального туризму, а також меморіального туризму.

Поділля багате численними біосоціальними ресурсами. З містом Вінниця пов'язане ім'я видатного українського письменника М. Коцюбинського, який тут народився і жив до 1897 р. В будинку, де народився письменник, відкрито літературно-меморіальний музей. На південній околиці міста знаходиться садиба, де з 1861 р. жив і працював видатний вчений хірург М. Пирогов. Тепер у ній створено музей ученого, поряд – склеп з його забальзованим тілом і церква над усипальницею 1885 року.

Чималий інтерес для науково-пізнавального туризму становлять будинки, в яких жили чи перебували відомі люди. Наприклад, в Немирові зберігся будинок, де жила видатна українська письменниця Марко Вовчок. Тепер у цьому приміщенні створено меморіальний музей письменниці. У селі Чоботарці (нині с. Заболотне Крижопільського району) в 1886 році народився видатний український вчений-мікробіолог Д. К. Заболотний. У домі, де він народився і жив, влаштовано музей. У селищі Вороновиці стоїть будинок, в якому в 1869 – 1870 рр. жив винахідник першого в світі літака – російський морський офіцер О. Ф. Можайський. В Немирівському парку міститься будинок відпочинку, в якому в свій час були письменник Оноре де Бальзак та композитор Людвіг ван Бетховен. У Погребищенському районі Вінницької області знаходиться каплиця романтичних побачень Оноре де Бальзака з Евеліною Ганською.

На Вінничині народилися: письменники С. Руданський (с. Хомутиці) та М. Стельмах (с. Дяківці), композитор і письменник П.І. Ніщинський (с. Неменці), математик Буняковський (м. Бар), бактеріолог Волкович (в Гайсині); жили і працювали: письменниця Марко Вовчок (м. Немирів), поет Свидницький, композитори М. Леонтович (Тульчин) та Чайковський (в Жмеринському районі), польський поет Ю. Словацький, російський художник В.А. Тропінін (с. Кукавиці). Немирів – батьківщина російського поета М. Некрасова.

Багата привабливими біосоціальними ресурсами туризму Тернопільщина. Тут народилися Соломія Крушельницька, Лесь Курбас, брати Лепкі, Іван Пулюй, Йосип Сліпий, О. Кульчицька, Іван Тесля, Северин Наливайко. В місті Кременець знаходиться житловий будинок XVIII ст., де жив поет Ю. Словацький. Селище Вишнівець в 1846 р. відвідав Шевченко Т.Г. В селі Черемошне знаходиться могила козацького полковника Данила Нечая, що є підґрунтям для розвитку тут меморіального туризму.

Хмельниччина – батьківщина поетів М.П. Бажана, О.Ф. Бургардта (Юрія Клена), відомих географів К.І. Геренчука та М.М. Паламарчука, композитора В.І. Заремби, архітектора В.Ю. Січинського, скульптора Л. Молодожанина (Лео Мол). Тут народився письменник та ад'ютант Наполеона – Сапега О.Й. У селищі Чорний Острів Хмельницької області знаходиться літературно-меморіальний музей поета-байкара Л. Глібова. В Летичеві є могила народного месника – Устима Кармалюка.

Ще одним видом суспільно-історичних туристичних ресурсів є подієво-інформаційні туристичні ресурси – це події (політичні, військові, культурні, економічні, екологічні та інші) в історії певної території. Сюди належать пам'ятні місця, які пов'язані з важливими історичними подіями, розвитком суспільства і держави, з війнами, з життям видатних політичних, державних, військових діячів, народних героїв.

Подієво-інформаційні ресурси охоплюють також найбільш суттєві прояви сучасного життя з його модою, переконаннями й уявленнями про стиль і стереотип поведінки. Це динамічні чинники формування туристичних потоків, оскільки включають мотиваційні

передумови подорожі. Основними подіями, що спонукають людину до мандрівки можуть бути спортивні змагання, культурно-мистецькі заходи, політичні акції тощо.

Багаті численними подієво-інформаційним ресурсами Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області. Чималий інтерес у туристів мають місця страти відомих людей. Зокрема, в с. Борщагівка в липні 1708 р. було страчено політичного і військового діяча В. Кочубея і козацького полковника І.Скру. В селі Гонтівка Вінницької області знаходиться пам'ятник І. Гонті, одному з керівників селянсько-козацького повстання – “Коліївщини”, який був тут страчений у 1768 р.

Значну науково-пізнавальну цінність мають місця боїв. Наприклад, в місті Вінниця (на правому березі Південного Бугу) стоїть кам'яний обеліск на честь Івана Богуна, який 1651 рок зі своїм полком під Вінницею завдав поразки польським військам. Село Буша (на Вінничині) славиться тим, що у 1654 р. тут відбувся запеклий бій між козаками та польським військом. Значна частина цих подій висвітлена в художньому творі українського письменника М.П. Старицького “Оборона Буші”. В центрі села ще збереглися рештки фортеці, погребі, підземні ходи. За три кілометри від села є пам'ятка природи – Гайдамацький Яр – останнє місце притулку гайдамаків.

Село Четвертинівка Вінницької області відоме місцем битви козацьких військ під проводом державного і військового діяча, гетьмана України Б. Хмельницького з польсько-шляхетськими військами 1652 р.

Чималий туристичний потенціал має м. Тульчин, яке з 1672 р. по 1699 р. перебувало під владою султанської Туреччини. У 1796-1797 рр. тут розміщувалася штаб-квартира О. Суворова (у центрі міста встановлено пам'ятник російському полководцеві). Тульчин був одним з центрів декабристського руху. Тут було головне правління Південного товариства, яким керував П. Пестель. Зберігся будинок, де жив декабрист, на його честь споруджено пам'ятник.

Важливим туристичним центром є м. Могилів-Подільський, який у 1648р. став центральним полковим містом, на чолі якого стояв полковник Остап Гоголь – славний предок видатного письменника М. Гоголя.

У Тернопільській області багате на подієво-інформаційні ресурси місто Кременець. Замкова гора з руїнами старої фортеці – пам'ятка архітектури XII – XVI ст. У свій час цей замок був одним з краших замків на всю Східну Європу. Саме тут кременчани ще в 1227 році здобували перемогу над угорським військом. А відстоюючи замок взимку 1240 –1241 років від навали Батия, Кременець став першим в Європі укріпленням, якого не здолали монголо-татарські орди. Тут, на території колишнього замку, у 1648-1654 рр. відбулася Визвольна війна українського народу під проводом Миксима Кривоноса з під влади Польщі. Того року замок був здобутий і зруйнований. За переказами козаки були поховані на північному схилі гори Черча, на П'ятницькому кладовищі, де і нині зберігається кілька десятків кам'яних хрестів. Про події тих часів нагадують руїни замку-фортеці (XII ст.).

Тернопільщина має історичні передумови для розвитку тут меморіального туризму. Зокрема, в Вирлові Зборівського району знаходиться братська могила українських козаків 1649 р., в селі Молотків Лановецького району є меморіальний комплекс на честь жителів села, спалених у 1942 р. німецькими окупантами, Тернопіль та Борщів – місця масових страт єврейського населення 1941-1944 рр., Чортків – місце масових більшовицьких репресій 1939-1941 рр.

Багата цінними подієво-інформаційними ресурсами і Хмельницька область, особливо с.Жванець. Тут в 1621 р. стояло козацьке військо на чолі з гетьманом П. Сагайдачним, яке брало участь в Хотинській війні проти турок і татар. В 1653 р. біля села відбувся бій Б. Хмельницького з поляками. До сьогодні збереглися частина замку з руїнами оборонних башт, залишки оборонних валів. В м. Пилява знаходиться місце битви козацького війська під проводом Б. Хмельницького з польсько-шляхетською армією у вересні 1648 р. В селі Зінків

є фортеця XII-XIV ст., що відома з поразки турків, які пробували її здобути в 1524 році. Село Коричинці відоме місцем загибелі Устима Кармалюка – провідника масових селянських повстань у 1813 – 1835 рр. Зокрема, місця боїв і місця загибелі народних провідників є одними з найбільш привабливих в туристичному відношенні пам'яток історії.

Подієво-інформаційні туристичні ресурси стимулюють створення музеїв, тематичних парків, стають підґрунтям для виділення туристських місцевостей, є одним з факторів розвитку науково-пізнавального туризму.

Література:

1. *Бейдик О.О.* Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. – 395с.
2. *Лесик О.В.* Замки та монастирі України. – Львів: Світ, 1993. – 176с.
3. *Мацюк О.Я.* Замки і фортеці Західної України. Мандрівки історичні. – Львів, 1997.
4. Памятники истории и культуры Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1987. – 736с.
5. *Сіцінський Ю.Й.* Археологічна карта Подільської губернії/ Упорядник О.Л. Баженов. - Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – 136 с.
6. *Смаль І.В.* Основи географії рекреації і туризму: Навчальний посібник. – Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 264 с.
7. *Ткач К.* Старовинні замки Тернопільщини як об'єкти пізнавального туризму // Наукові записки Тернопільського національного педуніверситету. Серія: географія, 2005. - №2. – с.174-176.
8. *Узій Л.* Використання пам'яток Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника як об'єктів розвитку туризму на Волині // Наукові записки Тернопільського державного педуніверситету. Серія: географія, 2003. - №1. – с.80-83.

Summary:

Balanchuk M.R. PUBLIK HISTORICAL TOURIST RESOURCES OF PODILLYA TERRITORY.

The article analyses public historical resources of the territory of Podillya according to their tourist value. Also, it is investigated the historical, cultural, biosocial and informational background of those resources, which creates the tourist image of the region. Possible tourist activities of the region are defined due to the available resources.

Надійшла 24.10.2008р.

УДК 911.22:502.7

Любомир БЕЗРУЧКО

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ШАЦЬКОМУ НПП ТА СУМІЖНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Важливим чинником розвитку рекреаційної діяльності на будь-якій території є соціокультурні передумови даного регіону. Адже, саме вони, забезпечують рекреантів відповідними умовами відпочинку, а крім цього дають можливість розвантажити природні комплекси, переводячи увагу рекреантів на інші антропогенні об'єкти. З іншої сторони не обґрунтований розвиток соціального сектору може призвести до деградації природного середовища, що спричинить занепад рекреаційної індустрії.

Як відомо, одними із найбільш рекреаційно привабливих територій є національні природні парки. А враховуючи, що здебільшого на території українських національних парків знаходяться населені пункти, розвивати у них рекреаційне природокористування без урахування соціального розвитку даного регіону неможливо. Тому, для збалансованого рекреаційного природокористування будь якої природоохоронної території потрібно оцінити соціокультурні передумови розвитку рекреаційної діяльності.

Дослідженнями розвитку соціокультурної сфери для потреб рекреації займалось ряд науковців, зокрема В.С. Преображенський, Ю.А. Веденін, О.О. Бейдик, В.С. Кравців, В.П. Руденко, С.П. Кузик, І.Т. Твердохлебов, О.І. Шаблій та інші [2]. Оскільки дана проблематика знаходиться на межі суспільно-географічних та рекреаційно-географічних